

Wojciech Roszkowski

Polska Akademia Nauk, Polska

ORCID: 0000-0002-7736-2013

Początki Kościoła katolickiego w angielskich koloniach na terenie Ameryki Północnej

Abstrakt: W artykule zostały przedstawione początki Kościoła katolickiego w angielskich koloniach Ameryki Północnej ze szczególnym uwzględnieniem Nowej Funlandii, Baltimore oraz stanu Maryland. W artykule został przedstawiony ogromny wpływ katolików na wykształcenie się amerykańskiej tradycji tolerancji religijnej, która następnie została niejako wcielona przez Ojców Założycieli Stanów Zjednoczonych.

Słowa kluczowe: katolicyzm w USA, Stany Zjednoczone, tolerancja religijna, wolność religijna

Abstract: The article presents the origins of the Catholic Church in the English colonies of North America, with particular emphasis on Newfoundland, Baltimore and the state of Maryland. The article presents the enormous influence of Catholics on the formation of the American tradition of religious tolerance, which was then somehow incorporated by the Founding Fathers of the United States.

Keywords: Catholicism in the USA, the United States, religious tolerance, religious freedom

Katolicyzm jest dziś jednym z najliczniejszych wyznań chrześcijańskich w Stanach Zjednoczonych, a o jego zasięgu zdecydowali imigranci z Włoch, Irlandii, Polski, Niemiec oraz napływ i przyrost naturalny ludności hiszpańskojęzycznej z Meksyku i innych krajów Ameryki Łacińskiej, głównie w XIX i XX wieku. Choć kolejne fale katolików przybywających do USA przywoziły ze sobą własną duchowość i zwyczaje związane z wyznawaniem wiary katolickiej, przybysze ci wtapiali się w dużej mierze w społeczność katolicką ukształtowaną wcześniej,

jeszcze w czasach kolonialnych. Działo się tak głównie dlatego, że byli to przybysze trafiający do niższych warstw społecznej hierarchii tworzącego się społeczeństwa amerykańskiego, powiązanego powszechnym użyciem języka angielskiego i praktyczną kulturą anglosaską, w której dominowała obyczajowość protestancka. Nie przypadkiem amerykańską elitę społeczną określano do niedawna skrótowo „WASP”, czyli *White, Anglo-Saxon, Protestant*. Nie przypadkiem też pierwszym katolickim prezydentem USA był John F. Kennedy. Współczesna amerykańska duchowość katolicka ukształtowała się więc pod silnym wpływem otoczenia protestanckiego oraz w konfrontacji z tym otoczeniem. Co ważne i co odmienne od tradycji europejskiej, gdzie Kościół katolicki często bronił społecznego status quo przeciw „wolnościowym nowinkom”, w konfrontacji tej amerykański Kościół katolicki stał w czasach kolonialnych po stronie prawa do wolności religijnej ponieważ w otoczeniu anglosaskim stanowił uciskaną mniejszość

Odkrycie Ameryki Północnej, a następnie jej podbój przez Hiszpanów miały między innymi cel religijny. Kolumb od początku zastanawiał się, jak nawrócić Indian na katolicyzm [Morison 1942: 204]. Gwałty i nadużywanie krzyża do celów politycznych, które nastąpiły wkrótce, jak również wystąpienia hiszpańskich księży i zakonników, którzy, tak jak o. Antonio de Montesinos lub o. Bartolomeo de las Casas, bronili praw Indian, skłoniły w 1537 roku papieża Pawła III do napisania bulli „*Sublimus Deus*”, w której stwierdził: „Indianie oraz wszyscy inni ludzie, jacy mogą być w przyszłości przez chrześcijan, nie mogą być pozbawiani wolności i własności, nawet jeśli pozostają poza wiarą w Chrystusa (...) Wszystko, co jest z tym prawem sprzeczne, będzie nieważne” [*Sublimus Deus*].

Od początku też księża katoliccy ginęli z rąk Indian. Pierwszym męczennikiem chrześcijańskim na terenie dzisiejszych Stanów Zjednoczonych był franciszkanin o. Juan de Padilla, który zginął na równinie Kansas w 1542 roku z rąk Indian Wichita [Ellis 1955: 5]. O ile katolicy hiszpańscy kolonizowali basen wybrzeża Zatoki Meksykańskiej, o tyle katolicy francuscy rozpoczęli kolonizację Kanady i północnych rejonów obecnych Stanów Zjednoczonych. W ślad za flotą i kupcami podążali tu francuscy misjonarze, głównie jezuita. O. Jean de Brébeuf prawie trzy lata mieszkał wśród Huronów, by poznać ich język i zwyczaje. Perspektywy chrystianizacji tego plemienia uznał na nikłe. Cały czas miał wrażenie „rzucania pereł między wieprze” [Ellis 1955: 11]. Mimo to kontynuował swoją misję przez dwanaście lat aż wpadł w ręce Irokezów, którzy zamęczyli go w potworny sposób nad Georgian Bay w 1649 roku [Parkman 1910b: 213-214]. Nie był zresztą wyjątkiem. Trzy lata wcześniej ci sami Irokezi zamęczyli na śmierć o. Isaaca Jogues koło

Auriesville w stanie Nowy Jork, a w marcu 1649 roku nad Georgian Bay Irokezi zgładzili także o. Gabriela Lalemant. Przyczyną tych kaźni była zresztą prawdopodobnie bardziej nienawiść Irokezów do Huronów i ich przyjaciół niż do chrześcijaństwa [Ellis 1955: 12-13]. W 1675 roku nad jeziorem Michigan, w miejscu, gdzie wpada doń rzeka nosząca dziś jego imię, zginął o. Jacques Marquette [Parkman 1910a: 59 nn]. Na terenach eksplorowanych przez Hiszpanów na południu i Francuzów na północy katolicyzm był głównym wyznaniem chrześcijańskim.

Zaczął się to zmieniać, gdy w 1607 roku powstała pierwsza kolonia angielska w Jamestown, a następnie na wybrzeżu od Maine do Georgii zaczęli się pojawiać Anglicy. Na sytuację katolików w Nowym Świecie wpływała od początku ich sytuacja w Anglii. Pierwsze dziesięciolecia XVII wieku były w Anglii okresem narastania wewnętrznych problemów. Po bezpotomnej śmierci Elżbiety I, która trzymała kraj w żelaznym uścisku, okrutnie prześladując katolików, na tron angielski wstąpił w lipcu 1603 roku Jakub I, syn Marii Stuart, król Szkocji, co scementowało Anglię i Szkocję unią personalną. Jakub Stuart był anglikaninem, ale człowiekiem pozbawionym cnót skutecznego władcy¹. Nerwową reakcją nowego króla na „spisek prochowy”, czyli próbę wysadzenia w powietrze parlamentu i króla przez zamachowców katolickich, w listopadzie 1605 roku uchwalono w Anglii niezwykle surowe prawo antykatolickie (*Popish Recucants Act*), zakazujące „papistowskim rekuzantom”, czyli katolikom, przebywania w odległości bliższej niż dziesięć mil od Londynu i pięć mil od miejsca zamieszkania [National Archives]. Nic więc dziwnego, że antykatolickie uprzedzenia dominowały od początku w trzynastu koloniach, które później weszły w skład Stanów Zjednoczonych. Przykładem takich uprzedzeń mogą być późniejsze, z czasów angielskiej rewolucji pochodzące, antykatolickie ustawy w Wirginii z 1642 roku lub Massachusetts z 1645 roku [Ellis 1955: 19].

Tak więc, na terenie przyszłych Stanów Zjednoczonych to katolicy byli pionierami religijnej torelancji. Człowiekiem, który w dużej mierze przyczynił się do wywalczenia

¹ Od czasów trudnego dzieciństwa Jakub Stuart był lękliwy i niestabilny emocjonalnie, a niepewność pokrywał gadulstwem i bufonadą, a czasem okrucieństwem. Powiadano, iż na miejsce męskiej kobiety Anglicy sprowadzili sobie na tron kobiecego mężczyznę. Stabilności jego rządów nie wzmocnił ani katolicki „spisek prochowy” z 1605 roku, ani presja purytanów czy prezbiterian, którzy chcieli narzucić Kościołowi angielskiemu większą dyscyplinę i surowy radykalizm. Tymczasem dwór Jakuba był dość swawolną areną intryg i skandali. Pierwsze posunięcia Jakuba, takie jak pokój z Hiszpanią czy odwołanie obrad parlamentu lub dość szczególna relacja z faworyzowanym Georgem Villier, mianowanym Lordem Buckingham, budziły opory wśród arystokracji [Maurois 1938: 323-337].

przez katolików swobody religijnej był paradoksalnie George Calvert (1580-1632), początkowo gorliwy anglikanin². W 1613 roku Jakub I mianował go królewskim komisarzem do zbadania wpływów katolicyzmu w Irlandii. Wnioski Calverta były dość surowe: stwierdził on, że należy wzmocnić presję na duchowieństwo katolickie, a nieposłusznych księży relegować. Calvert stał się ważną postacią na dworze: mógł sobie pozwolić na budowę pałacu Kiplin Hall w rodzinnej posiadłości. W 1617 roku uzyskał tytuł szlachecki, a dwa lata później został też królewskim sekretarzem stanu. W 1623 roku Jakub obdarował Calverta sporą posiadłością ziemską w hrabstwie Longford w irlandzkim Leinster. Prawdopodobnie pod koniec 1624 roku Calvert przeszedł na katolicyzm, co utrudniało jego dalszą karierę polityczną w Anglii. Pomyślał wówczas o większym zaangażowaniu w kolonizację Nowego Świata. Już w 1620 nabył posiadłość na Nowej Funlandii, którą nazwał Avalon na pamiątkę miejsca, gdzie po raz pierwszy pojawili się w średniowieczu w Brytanii chrześcijańscy misjonarze. Osada, zaludniona przez grupę Walijczyków, którą kierował wysłany tam przez Calverta kapitan Edward Wynne prosperowała początkowo nieźle, toteż jeszcze w 1623 roku Calvert uzyskał od króla Jakuba koncesję na całą Nową Funlandię. Calvert kierował teraz zdalnie „Prowincją Avalon”, oddaloną od metropolii o tysiące mil jako „Baron Baltimore”. Jego nawrócenie na katolicyzm najwyraźniej nie przeszkadzało Jakubowi, który zresztą pod koniec panowania popadł w demencję.

Po śmierci króla Jakuba w marcu 1625 roku, jego syn, Karol I Stuart nie mógł znaleźć wspólnego języka z parlamentem, między innymi dlatego, że wkrótce po koronacji, w czerwcu 1625 roku poślubił Henriettę Marie Burbon, córkę króla Francji Henryka IV, katoliczkę. Choć Karol oświadczył, że królowa będzie miała swobodę wyznania jedynie sama ze swoim dworem, to w poufnym punkcie umowy małżeńskiej zobowiązał się ochraniać katolików. Ponadto kontynuował ekstrawaganckie życie swego ojca, pogrążając Anglię w ogromnych kosztach utrzymania dworu. Wszystko to powodowało, że jego polityka wyznaniowa była niespójna [Maurois 1995: 170 nn.].

² George Cavert pochodził z średnio zamożnej rodziny z Yorkshire, hrabstwie, w którym mimo prześladowań elżbietańskich katolicyzm był nadal dość silny. Dlatego też ojciec George'a, Leonard był poddawany ostrej presji, by syna wychować w duchu anglikanizmu i posłuszeństwa wobec tronu. George ukończył Trinity College w Oksfordzie, co wiązało się ze złożeniem hołdu królowej Elżbiecie. Po skończeniu studiów z prawa miejskiego w londyńskim Lincoln Inn, w 1604 roku ożenił się w obrządku anglikańskim z Anne Mayne. Najstarszego syna nazwali oni Cecil na cześć Roberta Cecila, earla Salisburyskiego, który był głównym pogromcą „spisku prochowego”. Bliskie związki młodego Calverta z Cecilem, który był w tym czasie sekretarzem stanu i lordem skarbnikiem króla Jakuba, zaowocowały szybką karierą młodego Calverta [Browne 1890: 1-26; por. *NCoAB*: 331].

Tymczasem w maju 1625 roku Calvert wypłynął do Ameryki. Pierwsza wizyta w kolonii Avalon na Nowej Funlandii nie nastroiła go zbyt optymistycznie: poza polowaniami i rybołówstwem perspektywy rolnictwa wyglądały tu marnie ze względu na surowy klimat. Co więcej, kolonia nowofunlandzka była narażona na presję rybaków i kolonizatorów francuskich. Wrócił do Anglii, ale pogarszający się tam klimat polityczny skłonił go w 1628 roku do zabrania do Nowego Świata drugiej żony i większości dzieci oraz 40 nowych kolonistów. Tymczasem jeden z kolonistów z Avalon, purytanin, doniósł królowi, że Calvert faworyzuje katolików. Ciężka zima nadwyrężyła zarówno zdrowie, jak i cierpliwość Calverta i jego żony. Napisał do Karola o swoich trudnych doświadczeniach, ale odpowiedź króla dotarła do Calverta już po wyjeździe do Wirginii. Król namawiał go do powrotu do Anglii. Nie wiadomo, jak zareagowałby Calvert na to wezwanie. Być może obawiałby się niełaski, ale decyzję podjął bez wiedzy o tym wezwaniu. Calvert wyłądował w Jamestown w Wirginii w październiku 1629 roku [Browne1890: 20-27].

Kolonia w Jamestown powstała 22 lata wcześniej. W maju 1607 roku trzy statki prywatnej Virginia Company z Londynu – „Discover”, „Goodspeed” i „Sarah Constant” – dotarły do ujścia Chesapeake Bay. Dowódca wyprawy liczącej 143 ludzi, kapitan Christopher Newport, doprowadził flotyllę 30 mil w górę James River, nazwanej tak na cześć króla Anglii i założył tu osadę. Ziemia była urodzajna, roślinność bujna, klimat przyjazny, a tubylcy początkowo nie sprawiali trudności. Niestety, koloniści nie byli przygotowani do ciężkiej pracy, a przywódcy podejmowali błędne decyzje. Kolonię zbudowano w okolicy słonych bagien, co omal nie doprowadziło do katastrofy. W zimie z 1609 na 1610 roku z głodu zmarło wielu osadników, a jeden z nich dopuścił się kanibalizmu, zabijając i zjadając żonę. W maju 1610 roku pozostali przy życiu w liczbie 60 osób zamierzali wrócić do Anglii, ale dwa kolejne statki, na których między innymi przyплыł gubernator kolonii Thomas Gates, odwiodły ich od tego zamiaru. Mimo trudnych warunków kolonia się utrzymała³.

³ Wokół Jamestown zaczęto uprawę tytoniu. Jej prekursorem był jeden z pierwszych osadników, John Rolfe, który w 1614 roku ożenił się z córką wodza Powhatan imieniem Pocahontas. Tytoń stał się stałym i pewnym źródłem dochodu Wirginii, kolonii nazwanej tak na cześć „dziewiczej” królowej Elżbiety I. W 1619 roku powstała pierwsza rada ustawodawcza kolonii. Życie kolonistów było jednak nadal niezmiernie ciężkie. W latach 1622-1623 epidemia pochłonęła około 500 ofiar. W 1624 roku w Wirginii żyło około 1 200 kolonistów spośród około 4 000, którzy sukcesywnie przybyli zza oceanu. Mimo że Indianie byli początkowo przyjaźni, wspomagając kolonistów żywnością i poradami, stopniowo zaczęli się orientować, że biali chcą pozostać na stałe oraz że stale ich przybywa. Coraz częściej dochodziło do starć, w których broń białych okazywała się bardziej skuteczna. Większość osad indiańskich legła w gruzach, a wódz Powhatan prowadził coraz bardziej beznadziejne walki podjazdowe

Po przybyciu do Jamestown Calvert spotkał się z nieprzychylnym przyjęciem przez kolonistów. Jeden z nich nawet rwał się do bicia Barona Baltimore. Koloniści szybko zorientowali się co do wyznania, jakie reprezentował i zażądali od niego przysięgi na Akt Supremacji, której odmówił. W tej sytuacji nie pozostało mu nic innego, jak szukać nowego miejsca osiedlenia. Nosił się zresztą z takim zamiarem i wcześniej, trochę spodziewając się, że koloniści z Jamestown nie będą zadowoleni z jego katolicyzmu. Po paru tygodniach w Jamestown Calvert wrócił do Anglii, by wystarać się o królewski patent (*charter*) na nową kolonię w rejonie Chesapeake Bay. W drodze powrotnej jego statek rozbił się u wybrzeży Irlandii, a w katastrofie utonęła jego druga żona i stracił sporą część majątku. Starania Calverta o patent były utrudniane przez Wirginijczyków z Jamestown i okolic, działających w imieniu Virginia Company. Jeden z ich przywódców, William Clairborne, przybył do Anglii z roszczeniami do wyłączności na kolonizację ujść rzek James, York, Rappahanock, Potomac i zatoki Chesapeake. Ostatecznie król Karol przyznał Calvertowi patent na skolonizowanie obu brzegów tej zatoki, ale zanim patent uzyskał aprobatę parlamentu Calvert zmarł w dniu 15 kwietnia 1632 roku [Browne 1890: 28-31].

Choć George Calvert nie dożył utworzenia kolonii, w której katolicy cieszyliby się tolerancją, jego syn Cecilius Calvert (1605-1675), otrzymał królewski patent z datą 20 czerwca 1632 roku jako drugi Baron Baltimore. Oficjalna nazwa nowej kolonii brzmiała Maryland (*Terra Mariae*) na cześć katolickiej małżonki króla Karola, Henrietty Marii. Nazwa była także symboliczna dla katolików, gdyż Maria, matka Jezusa Chrystusa, nie była szczególnie czczona przez protestantów. Siedzibą władz kolonii stała się osada nazwana St. Mary's City na północnym brzegu Potomaku, zaś krainę wokół tej osady nazwano Augusta Carolina na cześć króla. Północną granicę kolonii stanowił czterdziesty równoleżnik, południową zaś – głównie rzeka Potomac. Maryland był swoistym lennem króla, mającym obowiązek dostarczać koronie piątą część pozyskanego złota i srebra oraz dwie strzały indiańskie. Głównym źródłem utrzymania kolonistów stało się jednak nie złoto ani srebro, ale uprawa tytoniu. Patent królewski określał status kolonii

zapewne żałując pomocy udzielonej początkowo białym. W marcu 1624 roku, w wyniku niespodziewanego ataku Indian pod wodzą Opechancanougha, zginęło około 400 kolonistów. W tym samym roku odwołano statut Virginia Company i kolonia przeszła pod pełną jurysdykcję króla Anglii. O katolikach w Jamestown nie wiadomo wiele. Co prawda, 1 X 1608 roku, na statku „Mary and Margaret” przybyło do Jamestown pięciu Polaków – Michał Łowicki, Zbigniew Stefański, Jan Bogdan, Jan Mata i Stanisław Sadowski – którzy uruchomili tam hutę szkła i manufaktury dziegiu i smoły, ale o ich praktykach religijnych nic nie wiemy [HC 1845: 135-135; Smith 1999: 1-12].

jako własność Ceciliusa Calverta z prawem mianowania sędziów i innych urzędników, a także nadawania ziemi, wyznaczania ceł i podatków. Jedynym ograniczeniem władzy Calverta było jego zobowiązanie do utworzenia zgromadzenia wolnych obywateli, które stało się zalążkiem antykatolickiej opozycji. Pierwsi osadnicy wylądowali 25 marca 1634 roku na St. Clement Island u północnego brzegu Potomacu z młodszym bratem Ceciliusa, Leonardem Calvertem (1606-1647), jako gubernatorem kolonii na czele. Cecilius Calvert pozostał w Anglii. Dwa dni po wylądowaniu koloniści osiedli nieco poniżej ujścia rzeki do morza, w miejscu wioski Indian Yaocomico z grupy Piskatawajów i zaczęli budować tu St. Mary's City jako siedzibę władz kolonii [NCoAB: 331-332; Browne 1890: 35-36; Rozbicki 1995: 66-68].

Wśród pierwszych kolonistów w St. Mary's City byli dwaj jezuici angielscy, Andrew White (1579-1656) i John Altham (1589-1640). O. White odprawił na miejscu lądowania pierwszą katolicką Mszę świętą w koloniach angielskich. W ciągu następujących dziesięciu lat o. White pracował skutecznie nad dobrymi relacjami między kolonistami i miejscowymi Indianami oraz prowadził intensywną ich ewangelizację. W 1640 roku udało mu się nawrócić wodza Piskatawajów imieniem Chitomachon, a wkrótce potem księżniczkę z plemienia Patuksentów i większość jej ludu, stąd zyskał sobie miano „apostoła Marylandu”. W pracy duszpasterskiej wspomagał o. White'a jego konfrater, o. John Altham z Warwickshire (1589-1640). Urządził on kaplicę w indiańskiej chacie, którą nazwano pierwszym kościołem w Marylandzie. W 1637 roku przybyło dwóch dalszych jezuitów, Thomas Copley (1596-1652) i Ferdinand Poulton (1601-1641). Sojusznikami w tworzeniu tolerancyjnych podstaw kolonii Maryland okazali się też niektórzy protestanci, którzy uciekali tu w poszukiwaniu swobody religijnej przed szykanami ze strony konkurencyjnych wyznań protestanckich [Shea 1886: 40].

Pierwszym aktem prawnym gwarantującym wolność religijną w Marylandzie było rozporządzenie z 1639 roku, w którym zagwarantowano prawa wyznaniowe bez wyszczególnienia konkretnych wyznań. „Święty Kościół” wymieniony w rozporządzeniu oznaczał Kościół katolicki. Akt ten udało się Leonardowi Calvertowi przeforsować dzięki wsparciu dwóch wpływowych osadników, katolików: Jerome Hawleya i Thomasa Cornwaleysa. Choć i inni katolicy osadnicy gorliwie wspomagali akcję ewangelizacyjną jezuitów, problemem stawał się status nadań ziemskich, bowiem powstał spór o to, na ile gubernator Calvert miał prawo do nadawania ziemi na swoich warunkach, a na ile na warunkach prawa angielskiego. Jeśli idzie o własność kościelną sprawa była jeszcze trudniejsza, skoro

w Anglii protestanci byli górą. W obu kwestiach protestanci Marylandu nie byli tak posłuszni Calvertowi jak katolicy [Browne 1890: 101-116].

Eksperyment Marylandu rodził się w czasie, gdy w Europie kontynentalnej szalała Wojna Trzydziestoletnia, a w Anglii rozpoczęła się rewolucja i wojna domowa. W jaki sposób Cecilius Calvert utrzymał w tym burzliwym okresie pozycję Barona Baltimore trudno powiedzieć, tym bardziej, że rodzina jego zmarłej w 1639 roku żony, Anne Arundel, stanęła po stronie króla Karola. W kwietniu 1643 roku Leonard Calvert przybył do Anglii, pozostawiając w Marylandzie swego szwagra, katolika Giles Brenta jako swego zastępcę. Braciom udało się utrzymać pozycję w Anglii, ale kosztem wydarzeń w kolonii. W 1644 roku grupa protestantów pod wodzą Richarda Ingle i Williama Claiborne'a z Wirginii zajęła St. Mary's City siłą i spaliła osadę liczącą już kilkuset mieszkańców. Ojcowie White i Copley zostali wysłani do Anglii w łańcuchach. Ponieważ o. White dowodził, że złamał zakaz królewski sprzed prawie 40 lat wbrew swojej woli, został oszczędzony. O. Copley zdołał nawet wrócić do Marylandu w 1648 roku, jednak zmarł tu wkrótce potem [Shea 1886: 42nn.].

Po powrocie z Anglii gubernator Marylandu Leonard Calvert zdołał przywrócić swoją władzę przy pomocy najemnych żołnierzy z Wirginii, ale zmarł w dniu 9 czerwca 1647 roku. Na łożu śmierci przekazał swą władzę katolikowi i rojaliście Thomasowi Greene, a wykonawcą testamentu uczynił swą szwagierkę Margaret Brent (1601-1671), osoby wielce zasłużonej w dziejach kolonii⁴.

Miejscowi anglikanie, popierający parlament angielski w walce z królem, przejęli jednak kontrolę nad kolonią Maryland. Drugi Baron Baltimore, Cecilius Calvert, rezydujący w Anglii, zdołał utrzymać władzę nad kolonią dzięki poparciu grupy purytanów niechętnych anglikanom, ale jedynie dzięki ustępstwu, którym

⁴ Z racji swej roli w życiu kolonii Margaret Brent jest uważana za czołową postać w historii Marylandu. Była córką Richarda Brenta, Lorda Admington i Lark Stoke, jedną z trzynastorga jego dzieci. Po tym, jak jedna z jej siostr przyjęła katolicyzm, część rodzeństwa poszła w jej ślady i wyjechała do Ameryki. W listopadzie 1638 roku Margaret wylądowała wraz z siostrą Mary i braćmi Gilesem oraz Fulkiem w St. Mary's City. W październiku 1639 roku Margaret otrzymała nadanie ziemskie jako pierwsza kobieta-osadniczka. Wraz z siostrą zarządzały odtąd 70 akrami pod nazwą „Sisters' Freehold” i 50 sąsiednimi akrami jako „St. Andrews”. Niedługo potem ich posiadłość poszerzyła się do 800 akrów, Mary wyszła z mężem za gubernatora Leonarda Calverta, jej brat Giles ożenił się z Mary Kittamaguund, córką zmarłego wodza Piskatawajów i odziedziczył prawa do ziemi plemienia. Umierając, Leonard Calvert powierzył jej wykonanie swego testamentu mówiąc: *take all spend all*. W czasie późniejszych zmagania o władzę w kolonii wycofała się z polityki [Winifred 1977: 43-46].

była zgoda na odsunięcie Greene'a i mianowanie nowym gubernatorem kolonii Williama Stone, bliskiego parlamentowi. Dzięki temu zgromadzenie kolonii uchwaliło 21 kwietnia 1649 roku „Akt tolerancyjny Marylandu” (*The Maryland Toleration Act*). Akt ten gwarantował wszystkim mieszkańcom kolonii wolność sumienia i wyznania pod warunkiem, że wyznają chrześcijaństwo trynitarne, oraz przewidywał surowe kary za dyskryminację i szydzenie z przekonań religijnych [Browne 1890: 128nn; Maryland Toleration Act].

Tymczasem w Anglii doszło do usunięcia króla Karola. Został on skazany na śmierć w dniu 27 stycznia 1649 roku i trzy dni później stracony naprzeciw Whitehall w Londynie. Pierwszy protestancki gubernator Marylandu Stone zastosował się do aktu z 1649 roku, ale podczas jego chwilowej nieobecności, sprawujący władzę jako zastępca Greene proklamował syna zamordowanego króla, Karola II Stuarta, królem. Choć za nim stanęła Szkocja, krok Greene'a w kolonii był czystym szaleństwem, gdyż umocnił jedynie argumentacje anglikanów i purytanów, iż Maryland jest siedliskiem „papistów”. Gdy Stone powrócił, natychmiast usunął Greene'a. Ponieważ napływ anglikanów do kolonii był szybszy niż katolików, a w ojczyźnie szalała rewolucja i prześladowania katolików przez Olivera Cromwella, eksperyment Calvertów załamał się w 1654 roku, gdy pod naciskiem grupy purytanów zgromadzenie kolonii Maryland uchyliło akt tolerancyjny. Dwaj komisarze Cromwella, Clairborne i George Bennett usunęli Stone'a i narzucili kolonii władzę kpt. Williama Fullera, który zwołał nowe zgromadzenie już bez żadnego katolika. Ponieważ jednak przekroczyli oni pełnomocnictwa Cromwella, którego zamiarem nie było zaostrenie konfliktu, doszło do walk między zwolennikami Stone'a i katolikami z jednej strony a purytanami z drugiej strony. Doszedłszy do władzy purytanie doprowadzili do prześladowań katolików. Na śmierć skazano dziesięć osób, a czterech faktycznie stracono z pobudek religijnych. Śmierć Cromwella w 1658 roku i restauracja Stuartów dwa lata później uratowała status kolonii Maryland jako swoistego lenna Calvertów, ale protestanci dominowali w niej liczebnie [Browne 1890: 137-165].

Religijne swobody w koloniach amerykańskich wprowadził król Karol II, który w 1672 roku przyjął katolicyzm. Cecilius Calvert zmarł jednak w Anglii 30 listopada 1675 roku. Jego następcą w roli trzeciego Barona Baltimore został jego syn Charles (1637-1715). Przybył on do kolonii Maryland w 1661 roku. Po restauracji monarchii Calvert mógł objąć stanowisko gubernatora prowincji, którą formalnie posiadał, jednak początek jego rządów przyniósł, poza pewną stabilizacją stosunków wyznaniowych, także problemy ekonomiczne związane ze spadkiem

cen tytoniu. Calvertowi udawało się utrzymać zasady tolerancji religijnej, gdyż w swojej radzie miał większość katolicką. Niektórzy z członków rady byli zresztą spokrewnieni z Calvertami. Problemy wynikały głównie z tego, czy w kolonii mają być stosowane zasady prawa angielskiego, czy zasady, którymi kierował się gubernator, a od 1675 roku właściciel. Obawiając się utraty kontroli nad kolonią Calvert starał się ograniczyć prawo wyborcze do osób posiadających więcej niż 50 akrów ziemi. Konflikty dotyczyły też niewolnictwa. Pierwszych 13 niewolników przywieziono do Marylandu w 1642 roku. Początkowo ci z nich, którzy się ochrzczili uzyskiwali wolność, ale w 1663 roku zgromadzenie kolonii uchwaliło dożywotni status niewolników, których zresztą zaczęto przywozić na większą skalę w latach dziewięćdziesiątych XVII wieku, już w czasie, gdy Calvert stracił władzę nad kolonią. W 1675 roku, po śmierci ojca, Charles Calvert przybył do Londynu, by przejąć baronat Baltimore, co mu się jeszcze udało, mimo, że podburzeni zza oceanu jego wrogowie oskarżyli go o brak kultu anglikańskiego, a przez to o tragiczne położenie moralne kolonistów. Po powrocie do kolonii, w 1681 roku Calvert musiał zdusić kolejny spisek protestantów, kierowany przez byłego gubernatora Josiah Fendalla i Johna Coode, a także stawić czoła pretensjom kwaków, którzy pod wodzą Williama Penna chcieli zbudować swoją stolicę na południe od 40 równoleżnika, na terytorium Marylandu. W 1684 roku Calvert znów udał się do Anglii, by bronić swych interesów przed kwakrami oraz przed oskarżeniami, że faworyzuje katolików. Na miejscu pozostawił w roli gubernatora swego bratanka George'a Talbota, który jednak wślawił się wkrótce zabiciem celnika na angielskim statku. Na jego miejsce Calvert mianował innego katolika, Williama Josepha, który wzbudził niezadowolenie protestantów swymi wypowiedziami o ich złym prowadzeniu [Brugger 1988: 22-36].

W 1688 roku następcą Karola II, katolicki król Jakub II został odsunięty, a tron objął w wyniku przewrotu kierowanego przez parlament, nazwanego „Chwalebna rewolucją” (*Glorious revolution*), protestant Wilhelm Orański. Calvert pospieszył z uznaniem nowego króla, ale posłaniec tej wiadomości zmarł w drodze do Ameryki. W tej sytuacji anglikanie w Marylandzie obalili władzę gubernatora Josepha. W lecie 1689 roku armia purytańska, składająca się z 700 żołnierzy pod wodzą Coode'a pokonała oddziały wierne Baronowi Baltimore dowodzone przez katolickiego pułkownika Henry Darnalla. Kapitulacja Darnalla oznaczała koniec swobód religijnych w Marylandzie. Coode ustanowił nowy rząd kolonii, który zdelegalizował katolicyzm. Wierni obrządku rzymskiego musieli teraz ograniczać się do kultu domowego. W 1704 roku uchwalono też prawo zakazujące katolikom sprawowania urzędów w kolonii. Charles Calvert nigdy nie wrócił do swej dawnej

posiadłości, a w 1689 roku Wilhelm unieważnił królewskie nadanie. W 1692 roku, w rok po tym, jak Maryland stał się kolonią w pełni królewską, Church of England został tu uznany za kościół panujący. Katolicy byli odtąd zmuszani do płacenia podatków na kościół, którzy ich zwalczał [Ellis 1955: 27; Brugger 1988: 37-40].

Sytuacja katolików w Marylandzie stała się nie do pozazdroszczenia. W 1765 roku było ich w Marylandzie tylko 10 tysięcy, a dalsze 3 tysiące mieszkało w Pensylwanii, bowiem część katolików z Marylandu przeniosła się na północ, tam, gdzie przywódca kwakrów William Penn rozpoczął w 1681 roku kolejny eksperyment z wolnością religijną. Tolerancyjni kwakrzy tylko przejściowo, w 1705 roku, ugięli się przed presją Londynu, ale przez cały XVIII wiek katolicy cieszyli się w Pensylwanii największą wolnością. Jezuici angielscy, a zwłaszcza Niemiecycy, zakładali tu misje, a katolickie parafie miejskie w okolicach Goshenhoppen i Lancaster rozwijały się bez przeszkód [Kashatus 2011].

Dzięki tolerancji religijnej wprowadzonej przez Karola II, katolicy uzyskali więcej swobód także w innych koloniach. Karol zezwolił na osiedlanie się ludności wszystkich wyznań wokół Nowego Amsterdamu, zamienionego z kolonii holenderskiej w angielską. W 1682 roku gubernatorem kolonii Nowy Jork został katolik, płk Thomas Dongan, który sprowadził tu trzech jezuitów. Objął on rządy kolonii w bardzo złym stanie, ale opanował sytuację i w dniu 14 października 1683 roku zwołał pierwsze w historii zgromadzenie przedstawicieli kolonii w Fort James, które uchwaliło gwarancje wolności religijnej pod nazwą „Karty Wolności” (*Charter of Liberties*)⁵. Ponownie jednak doszło do antykatolickiej i antytolerancyjnej reakcji: w 1689 roku urodzony w Niemczech kalwin Jacob Leisler dokonał w Nowym Jorku przewrotu i zapoczątkował prześladowania katolików. Rebelia Leislera została stłumiona przez angielskich lojalistów, a jego samego powieszono. W 1693 roku uchwalono jednak w kolonii nowojorskiej, że Church of England jest kościołem panującym [Ellis 1955: 29-30].

Ze względu na dyskryminacyjną politykę Anglii oraz status ledwie tolerowanej, a czasem zwalczanej mniejszości, katolicy w koloniach amerykańskich nie mieli

⁵ Thomas Dongan (1634-1715) urodził się w katolickiej rodzinie w irlandzkim hrabstwie Kildare. Jego rodzina, popierająca Stuartów w wojnie domowej, uszła do Francji po obaleniu Karola I, choć utrzymała posiadłość w Irlandii. Thomas służył we Francji w pułku irlandzkim dochodząc do stopnia pułkownika. W 1678 roku wrócił do Anglii, gdzie we wrześniu 1682 roku otrzymał od króla Karola II nominację na gubernatora Nowego Jorku wraz z posiadłością na Staten Island [New Advent].

własnej hierarchii. Od 1585 roku hierarchia taka nie istniała w Anglii, toteż kościół amerykański opierał się na 186 jezuitach, którzy prowadzili tu działalność misyjną w latach 1634-1773 podlegając generałowi zakonu oraz Kongregacji Rozkrzewiania Wiary w Rzymie, zaś od 1688 roku biskupowi misyjnemu z tytułem wikariusza apostolskiego, który rezydował w Londynie. Z chwilą powstania suwerennych Stanów Zjednoczonych liczba katolików nie przekraczała 25 tysięcy osób. Massachusetts zdominowali purytanie, Pensylwanię – kwakrzy, a pozostałe stany – anglikanie, prezbiterianie, baptyści i inne wyznania protestanckie. Upłynęło 156 lat od przybycia pierwszych misjonarzy katolickich do mianowania w 1790 roku pierwszego biskupa amerykańskiego.

Było to już w niepodległych Stanach Zjednoczonych, a funkcję tę objął John Carroll (1735-1815)⁶. Po wstąpieniu do zakonu jezuitów w Europie, w czerwcu 1774 roku wrócił do Ameryki. Wobec braku organizacji kościelnej w Marylandzie, pracował tam jako misjonarz. W 1774 roku założył parafię pod wezwaniem św. Jana Ewangelisty w Silver Spring. Konflikt Anglii z koloniami wciągnął Carrolla w walkę o niepodległość. Przysłużył się tej sprawie pisząc listy do różnych osobistości, które poznał w Europie. W dniu 15 lutego 1776 roku został wyznaczony przez Continental Congress jednym z komisarzy wysłanych do Kanady, by uzgodnić współpracę lub choćby neutralność tamtejszych władz wobec wojny kolonii z Anglią. Choć misja była nieudana, w jej trakcie Carroll poznał Benjamina Franklina. Znajomość ta zamieniła się później w żywą przyjaźń. W dniu 26 listopada 1784 roku Carroll otrzymał dokumenty watykańskie mianujące go zwierzchnikiem duchowieństwa katolickiego w Stanach Zjednoczonych w roli prefekta apostolskiego. W tej roli starał się wpłynąć na Stolicę Apostolską, by unikała tworzenia wrażenia, że kościelne nominacje są aktem ingerencji w wewnętrzne sprawy niepodległego państwa. W kwietniu 1789 roku Carroll został wybrany biskupem przez duchowieństwo nowego państwa – Stanów Zjednoczonych. Po wyrażeniu aprobaty dla tej decyzji przez papieża Piusa VI, Carroll pojechał

⁶ Do Ameryki przybył jako młody chłopiec jego ojciec, Daniel, pochodzący z szanowanej rodziny irlandzkiej szykanowanej przez Anglików z przyczyn religijnych. John Carroll urodził się na plantacji, odziedziczonej przez jego matkę Eleanor Darnall, wnuczkę wspomnianego pułkownika Henry Darnalla, koło Marlborough Town w kolonii Maryland. Pobierał nauki w domu, a następnie w potajemnej szkole jezuickiej na farmie Bohemia pod okiem o. Thomasa Poultona. W wieku 13 lat został wysłany do Kolegium św. Omera we Flandrii. W wieku 18 lat Carroll wstąpił do nowicjatu jezuitów. Studiował filozofię i teologię w Liège, po czym w 1761 roku przyjął święcenia kapłańskie. Dziesięć lat później wstąpił do zakonu jezuitów. Rozwiązanie zakonu przez papieża Klemensa XIV przyjął bardzo krytycznie [NCoBA: 480-482].

do Anglii, gdzie 15 sierpnia 1790 roku uzyskał sakrę biskupią jako pierwszy Amerykanin.

Dyskryminacja katolików zaczęła ustępować w trakcie amerykańskiej wojny o niepodległość. Hasła wolności kolonii od metropolii zbieżne były z dążeniami tolerancyjnymi architektów federacji. W 1775 roku George Washington piętnował jako nonsens anglikańską gorliwość w paleniu kukły papieża oraz świętowaniu Guy Fawkes Day ku czci bohatera „spisku prochowego” [*The Writings of George Washington*: 65]. Ojcowie Założyciele Stanów Zjednoczonych potrzebowali przychylności katolickiej Francji przeciw Anglii. W trakcie wojny o niepodległość Wirginia, Pennsylvania i Maryland uchwałyły akty tolerancji religijnej. Było to koniecznością chwili. W przeciwnym razie ogromnie zróżnicowane społeczności kolonii popadłyby w konflikty wewnętrzne zamiast jednoczyć się przeciw metropolii. Katolicy weszli do władz nowej republiki. Kuzyn biskupa, Charles Carroll zasiadł w Senacie jako przedstawiciel Marylandu, podczas gdy inny jego kuzyn, Daniel Carroll i Thomas Fitzsimmons z Pennsylvanii weszli do Izby Reprezentantów. Kiedy w 1788 roku Stany podpisały sojusz z Francją, wolność dla katolików stała się czymś oczywistym. Pierwszy ambasador Francji w USA, Conrad Alexandre Gérard uczcił trzecią rocznicę niepodległości uroczystym *Te Deum* w kościele St. Mary w Baltimore [Ellis 1955: 36-37].

Liczba katolików w nowym państwie sięgała w tym czasie 16 tysięcy w stanie Maryland, 7 tysięcy w Pennsylvanii oraz 2 tysiące w stanach New York i New Jersey. John Carroll obrał sobie za siedzibę Baltimore, a napływ księży z Europy pozwolił mu wkrótce na wysłanie misji do Bostonu, Nowego Jorku, Charleston oraz do stanu Kentucky. Już jako biskup, w 1789 roku Carroll założył pierwszą w USA katolicką wyższą uczelnię – the Georgetown Academy, która potem przyjęła dzisiejszą nazwę Georgetown University [NCoBA: 480-482]. Pomnik biskupa Carrolla stoi do dziś na kampusie uniwersytetu.

Przywódcy katoliccy w angielskich koloniach północnoamerykańskich energicznie wspierali wolność religijną, wyprzedzając pod tym względem większość katolickiego duchowieństwa w Europie. W 1784 roku, jeszcze jako ksiądz, John Carroll powiedział: „jeśli będziemy mieć dość mądrości i energii, Ameryka może się stać dowodem wobec świata, że powszechna i równoprawna tolerancja, dająca szansę wolnego obiegu słusznych argumentów, jest najlepszą metodą doprowadzenia wszystkich wyznań chrześcijańskich do jedności wiary” [*An Address to the Roman Catholics of the United States of America by a Catholic Clergyman* 1784: 115].

Bibliografia

- An Address to the Roman Catholics of the United States of America by a Catholic Clergyman* (1784), John Carroll, Annapolis.
- Browne W. H. (1890), *George Calvert and Cecilius Calvert. Barons Baltimore of Baltimore*, Dodd, Mead and Company, New York.
- Brugger R. J. (1988), *Maryland: A Middle Temperament, 1634-1980*, The Johns Hopkins University Press.
- Ellis J. T. (1955), *American Catholicism*, The University of Chicago Press, 1955, Chicago.
- HC (1845), *Historical Collections of Virginia Containing a Collection of the Most Interesting Facts, Traditions, Biographical Sketches, Anecdotes, &c. Relating to Its History and Antiquities Together with Geographical and Statistical Descriptions by Henry Howe*, Babcock & Co., Charleston.
- Helmes W. G. (1977), *Notable Maryland Women*, Tidewater Publishers, Cambridge, Ma.
- Kashatus W. C. (2011), *William Penn's Legacy: Religious and Spiritual Diversity*, <http://www.phmc.state.pa.us/portal/communities/pa-heritage/william-penn-legacy-religious-spiritual-diversity.html> 10.10.2020.
- MacNutt F. A. (1909), *Bartholomew de las Casas*, The Arthur H. Clark Company, Cleveland.
- Maryland Toleration Act; September 21, 1649, https://avalon.law.yale.edu/18th_century/maryland_toleration.asp 10.10.2020.
- Maurois A. (1938), *Dzieje Anglii*, Wydawnictwo J. Przeworskiego, Warszawa.
- Morison S. E. (1942), *Admiral of the Ocean Sea: A Life of Christopher Columbus*, Little, Brown and Co, Boston.
- National Archives, <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/james-i-law-for-recusants>.
- NCoBA, *The National Cyclopedia of American Biography*, t. VII.
- New Advent, <https://www.newadvent.org/cathen/05130a.htm> 10.10.2020.
- Parkman F. (1910a), *La Salle and the Discovery of the Great West*, Little, Brown and Company, Boston.
- Parkman F. (1910b), *The Jesuits in North America in the Seventeenth Century*, Little, Brown and Company, Boston.
- Rozbicki M. (1995), *Wirginia, Maryland i Karolina*, [w:] tenże, Irmina Wawrzyczek (red.), „Historia Stanów Zjednoczonych Ameryki”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Shea J. G. (1886), *A History of the Catholic Church within the Limits of the United States*, (University of California Press, California).
- Smith J. (1999), *Virginia Handbook*, Moon Publications, Chico.
- Sublimus Deus (1909), the text of the bull: Francis A. MacNutt, Bartholomew de las Casas, The Arthur H. Clark Company, Cleveland, pp. 427-431.
- The Writings of George Washington*, t. IV, Washington D.C.